

Valstu tipoloģijas izveide dzīves kvalitātes analīzei Eiropā

Kopsavilkums

Ievads

ES paplašināšanās sniedz iespēju uzlabot izpratni par to, kā valsts var ietekmēt rezultātu rādītājus, kas raksturo iedzīvotāju dzīves kvalitāti, – pieaugoša daudzveidība noved pie ievērojamām politikas un tās īstenošanas atšķirībām, bet šo atšķirību daudzums un sarežģītība rada problēmas. Viens no veidiem, kā tās risināt, ir iedalīt valstis grupās. Šajā nolūkā tiklab Eiropā, kā plašākā mērogā ir izmēģināti daudzi dažādi modeļi, taču nevienā no tiem īpaša uzmanība nav veltīta dzīves kvalitātei, ietverot visu pašreizējo ES dalībvalstu kopumu. Šā projekta mērķis bija izveidot valstu tipoloģiju, pievēršot uzmanību dzīves kvalitātei kā daudzdimensiju koncepcijai 34 valstīs, kas bija iekļautas trešajā Eiropas dzīves kvalitātes apsekojumā (EQLS).

Politikas konteksts

Eiropā pastāv vispārēja apņemšanās ekonomikas un sociālās politikas – tostarp dzīves kvalitātes uzlabošanas – mērķu un efektivitātes novērtējumā ņemt vērā plašu rezultātu rādītāju spektru. Par dzīves kvalitāti Eiropā ziņo un to uzrauga vairākas struktūras, kas ir publicējušas ziņojumus, iesakot labklājības vērtēšanai izmantot rādītājus, kuri būtu plašāki par IKP. Stratēģijā “Eiropa 2020”, kas tika pieņemta 2010. gada jūnijā, ir definēti izmērāmi mērķi attiecībā uz vairākiem rādītājiem, kuri ir plašāki par IKP un kurus izmanto ES ilgtspējīgas attīstības stratēģijas īstenošanas uzraudzībai.

Dažās ES dalībvalstīs neatliekami risināma problēma ir bezdarbs, kamēr citās raizes joprojām sagādā zems iedzīvotāju dzīves līmenis (arī strādājošo vidū). Pieeja, saskaņā ar kuru valstis tiktu iedalītas grupās, pamatojoties uz dominējošo dzīves kvalitātes problēmu veidu, būtu noderīgs ceļvedis, kas parādītu, kurām politikas jomām jāpievērš vislielākā uzmanība. Šī pieeja varētu izgaismot valsts rīcību, kas visvairāk ietekmē iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Tā ļautu arī novērtēt dimensiju savstarpējo atkarību un spriest par to, cik lielā mērā atšķirīga politika

un stratēģijas noved pie atšķirīgiem dzīves kvalitātes rezultātu rādītājiem un vai ar dažādām politikas pieejām ir iespējams sasniegt līdzīgus rezultātu rādītājus.

Pieeja

Ideālā variantā valstu grupēšanas sistēmas pamatā būtu jābūt plašas nozīmes institucionāliem faktoriem, tai būtu jābūt laika gaitā relatīvi stabilai un jāattiecas uz dzīves kvalitāti. Lai ievērotu šos standartus, šajā pētījumā ir ietverti trīs elementi:

- padziļināts valstu grupēšanai veltītās literatūras apskats, izmantojot ātro pierādījumu novērtēšanas modeli un pievēršot galveno uzmanību dzīves kvalitātei;
- neliela skaita valsts spēju un rīcības rādītāju empīrisku klasteru analīze, lai izpētītu, vai šo pieeju varētu izmantot, lai paplašinātu, atjauninātu un validētu no literatūras apskata atvasinātu sistēmu;
- 2012. gada EQLS datu empīrisku analīze, lai pārbaudītu, cik lielā mērā valstu grupēšanas sistēma atspoguļo dzīves kvalitātes atšķirības valstu līmenī.

Būtiskākie secinājumi

Analizētajā literatūrā neatkarīgi no atšķirībām pieeja un iepriekšējos pieņēmumos tika konstatēta tendence uz konvergenci. Tika apzinātas septiņas valstu grupas: Ziemeļvalstis, rietumu salu valstis, kontinentālās valstis, Vidusjūras reģiona valstis, Baltijas valstis, Centrāleiropas un Austrumeiropas valstis un Balkānu valstis. Literatūrā apzināto Vidusjūras reģiona valstu grupu dzīves kvalitātes izpētes nolūkā ir lietderīgi sadalīt divās grupās, proti, austrumu un rietumu valstu grupā. Tātad

visdetalizētākajā līmenī valstis tiek klasificētas astoņās grupās.

Empīriskajā klasteru analīzē visdetalizētākajā līmenī izkristalizējās atšķirīga grupēšanas sistēma (septiņas grupas). Tomēr augstāka apkopojuma līmeņa analīzē 26 no valstīm ietilpst līdzīgās grupās tiklab saskaņā ar literatūras analīzi, kā empīrisko klasteru analīzi. Rezultāti vieš cerību, ka ir iespējams izstrādāt valstu grupēšanas sistēmas validācijas, paplašināšanas un atjaunināšanas metodi, pamatojoties uz plaši pieejamu makrolīmeņa rādītāju analīzi. Tomēr šajā jomā vēl jāstrādā, jo nebija iespējams izveidot klasifikāciju, kas, izmantojot pašreizējos plaši pieejamos rādītājus, pilnīgi atbilstu literatūrā apzinātajai sistēmai.

Tika apzināta arī piecu grupu sistēma. Tajā grupas ar līdzīgiem dzīves kvalitātes modeļiem apvieno, lai gadījumos, kad uzmanības centrā ir ES 28 valstis, izvairītos no grupām, kurās ir tikai viena vai divas valstis. Kontinentālās valstis šajā sistēmā apvieno ar rietumu salu valstīm, Baltijas valstis ar Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīm, bet Vidusjūras reģiona austrumu valstis (Kipru, Grieķiju un Turciju) ar Balkānu valstīm.

Tika izveidota arī trīs grupu sistēma, ko var izmantot gadījumos, kad ir vajadzīgs tikai vispārīgs kopsavilkums par valsts līmeņa atšķirībām. Šīs trīs grupas ir Ziemeļvalstis, Rietumeiropas valstis un Centrāleiropas un Austrumeiropas valstis.

Tika izstrādāts un saskaņā ar 2012. gada *EQLS* datiem testēts dzīves kvalitātes daudzdimensiju problēmu rādītājs, t. s. koriģētais nenodrošināto iedzīvotāju īpatsvara rādītājs (*adjusted headcount ratio – AHCR*). *AHCR* ir rādītājs, kas svārstās no 0 līdz 1 un atspoguļo dzīves kvalitātes daudzdimensiju problēmu līmeni un intensitāti. Zemākā *AHCR* vērtība ir 0,01 (Islandē), bet augstākā 0,19 (Bulgārijā). Zemākais *AHCR* parasti ir Eiropas ziemeļu un rietumu valstīs, bet augstākais – dienvidu un austrumu valstīs.

Valstīs, kur konstatēts augsts *AHCR*, par relatīvi svarīgākām tiek uzskatītas ar dzīves līmeņa pamatstandartiem un sabiedrisko pakalpojumu kvalitāti saistītas problēmas. Valstīs, kur šis rādītājs ir zems, iedzīvotāji, kas saskaras ar dzīves kvalitātes daudzdimensiju problēmām, par svarīgākām uzskata problēmas veselības, garīgās labklājības, subjektīvās sociālās atstumtības un sociālā kapitāla deficīta jomā.

Politikas norādes

Astoņu grupu sistēma ļoti labi atspoguļo atšķirības starp valstīm tādās jomās kā kopējā dzīves kvalitāte, materiālā nenodrošinātība un sabiedrisko pakalpojumu deficīts un vidēji labi tādās jomās kā apkaime, mājoklis, garīgā labklājība, subjektīvā sociālā atstumtība, sociālā spriedze un veselība. Taču tā vāji tiek galā ar uzdevumu nošķirt valstis ar augstu un zemu sociālā kapitāla deficīta līmeni. Šo sistēmu ieteicams izmantot visdetalizētākajā līmenī gadījumos, kad uzmanība ir vērsta uz 34 valstīm un ir vajadzīgs vissīkākās detalizētības līmenis.

Piecu grupu sistēma ir noderīga gadījumos, kad uzmanības centrā ir ES 28 dalībvalstis. Tā labi atspoguļo galvenās dzīves kvalitātes atšķirības, taču tās rezultāti ir vājāki, ja jāatspoguļo ar mājokļa problēmām un – mazākā mērā – ar tīklu atbalstu un sociālo spriedzi saistītas atšķirības.

Trīs grupu sistēmu ieteicams izmantot gadījumos, kad prioritāte ir neliels grupu skaits, lai gan šajā sistēmā jārēķinās ar zināmu informācijas zudumu.

Konkrētu dzīves kvalitātes dimensiju novērtēšanai valstis jāgrupē precīzāk, ņemot vērā atšķirīgās valstu problēmas un politiku, kas attiecas uz aplūkojamo dimensiju. Lai gan starp valstīm pastāv būtiskas atšķirības sociālā kapitāla deficīta ziņā, šī pieeja nenodrošina labus rezultātus, diferencējot valstis pēc šīs pazīmes.

Lai izveidotu sistēmu, ko laika gaitā varētu atjaunināt, ir ieteicams veikt sīkāku makrolīmeņa rādītāju izmantošanas izpēti, tiklīdz kļūst pieejams lielāks skaits šo rādītāju. Dzīves kvalitātes kontekstā svarīga nozīme varētu būt rādītājiem, kas saistīti ar darba tirgus politiku, ģimenes politiku un pilsonisko līdzdalību.

Papildu informācija

Ziņojums "*Developing a country typology for analysing quality of life in Europe*" ("Valstu tipoloģijas izveide dzīves kvalitātes analīzei Eiropā") ir pieejams:
<http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1447.htm>

Lai saņemtu papildu informāciju, sazinieties ar pētniecības vadītāju Daphne Ahrendt, rakstot uz e-pastu: dap@eurofound.europa.eu.